

שמות ז ה

משה ברקע – מה משמעות הדבר?

בפרקים ג' וד' סופר על משה ההודף בעקביות את השליחות להנהיג את עם ישראל, והיא בסופו של דבר נכפית עליו. כיצד יתפקד כמנהיג?

מתחילת ביצוע השליחות משה איננו מופיע לבד אלא רק עם אהרון אחיו, ולמעשה אהרון הוא המבצע את המעשים המרשימים – האותות – בפני קהלו: כך כאשר אספו את הזקנים בשמות ד' 30, וכך בפני פרעה בשמות ז' 10. אפשר שמשה עדיין מרגיש את היותו כבד פה ומתקשה להיכנס לנעלי התפקיד הגדול. ועם זאת, אפשר שעמידתו מן הצד בעוד אהרון הוא הפועל, תורמת דווקא להופעתו כמנהיג. גם משה כפרעה איננו עושה הלהטים, אלא שלוחו הוא העושה אותם; כמו החרטומים הנקראים ע"י פרעה והם העושים את להטיהם ולא המלך עצמו, כך עומד משה בפני שליט מצרים כמנהיג שפועלים בשמו ומכוח פקודתו.

רק בפרק ח' פועל משה לפתע לבדו וללא הנחיה אלוהית. מה השתנה? מה קרה למשה המדבר בח' 5 לפרעה ללא תיווכו של אהרון? מה קרה שלפתע בפעם הראשונה המחולל של המעשה מעורר ההשתאות – הסרת הצפרדעים – הוא משה, ולא אהרון (על פי פס' 8 – 10)? נבקש לנסות ולהבין מה הפעיל את משה.

למה אותות, אותות ושוב אותות?

בפרק ז' 8 – 12 לא מסופר על דיבור בין אהרון ומשה לבין פרעה. הכתוב מציג תיאור לפיו נכנסים השניים אל פרעה ופותחים במעשים – הופכים את המטה לתנין. ולמחרת מתרחשת מכת הדם על היאור. האם אין דיבור בין משה ואהרון לבין פרעה?

אפשר שהכתוב איננו מספר כי משה מילא אחר ההנחיה האלוהית לדבר אל פרעה; זוהי תופעה חוזרת בשתי המכות הראשונות – יש הנחייה אלוהית לדבר אל פרעה, אך לא נמסר על קיומה. כך לפני מכת הדם (לך אל-פרעה בבקר הנה ... **ואמרת** אליו ה' אלהי העברים שלחני אליך לאמר שלח את-עמי ויעבדני במדבר והנה לא-שמעת עד-כה ז' 15 - 16), וכך לפני מכת הצפרדעים (ויאמר ה' אל-משה בא אל-פרעה **ואמרת** אליו כה אמר ה' שלח את-עמי ויעבדני. כי ואם-מאן אתה לשלח הנה אנכי נגף את-כל-גבולך בצפרדעים ז' 26 - 27); אולם המספר אינו מדווח על כך שמשה דיבר עם פרעה, אלא מספר רק על תחילת המכה בעזרת הטיית המטה..

ייתכן שזהו מקרא קצר – ההנחיה האלוהית למשה מתבצעת, אבל הכתוב לא טרח לחזור על כך. ואפשר שמשה לא ביצע את ההנחיה האלוהית כלשונה ואהרון פתח במעשי האותות. נידרש לעניין זה בהמשך.

בין אם כך ובין אם כך, האותות והמכות הן ללא ספק עיקר עניינו של הסיפור. מדוע?

ראשית, נזכור כי בפרק ה' (שאיננו בתכנית הלימודים), דווקא דיברו משה ואהרון אל פרעה ללא כל אות או מכה. אולם תגובת פרעה לפנייתם הייתה הכבדת עול השעבוד על העם. אפשר שלאחר ניסיון הידברות, הפעולה המרכזית מול פרעה היא האותות. מדוע? נראה כי משה ואהרון מדברים אל פרעה בשפתו – השפה המוכרת לו ושהוא מבין – שפת הכישוף ושפת הכוח. נרצה להמשיך לברר – מה תכליתם של האותות והמכות?

מהי המטרה? האם אלוהים איננו יכול להוציא את בני ישראל ממצרים ללא עשר מכות ולהטים שונים?

בפרק ו' ובתחילת פרק ז' מגלה ה' למשה מהי מגמת תכניתו. בפרק ו' הוא מציג את ההיבט של בני ישראל והמגמה הקשורה בהם בתכנית הגאולה (לכן אמר לבני-ישראל אני יהוה והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים. ז ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יהוה אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ו' 6 – 7); בפרק ז' ה' מציג בפני משה את ההיבט המצרי ומגמת התכנית באשר לפרעה (והוצאתי את-צבאתי את-עמי בני-ישראל מארץ מצרים בשפטים גדלים. ה וידעו מצרים כי-אני ה' בנטתי את-ידי על-מצרים ז' 4 – 5). תכלית זו חוזרת בפרק באמצעות השורש המנחה י.ד.ע – ז' 17, ח' 6, 18 המלווה את המכות דם צפרדע וערוב. הכוונה האלוהית שהמצרים יידעו מי הוא ה', תנוצל ע"י משה כאשר יחלה את פני ה' לאחר חטא העגל (שמות ל"ב 11 – 12).

מה ניתן ללמוד על פרעה מהתנהלותו ותפקודו?

איך מגיב פרעה למכות? מהי השפעתן עליו? האם יש התפתחות בתגובותיו?

לאחר כל אחת מארבע המכות שעליהן מסופר בפרקים ז' וח' – תגובת פרעה דומה – הוא מקשה או מכביד את ליבו ומסרב לשחרר את בני ישראל (ז' 22, ח' 11, 15, 28 וראו עוד ז' 13 – לאחר האותות הראשונים). ובכל זאת, יש הבדלים בתגובותיו והן אינן חוזרות בדיוק נמרץ על עצמן. כדאי לבדוק עניין זה, משום שמההבדלים שבתגובותיו בין המכות השונות ניתן ללמוד על פרעה לא מעט.

ראשית, נברר - מהם ההבדלים בתגובותיו?

◊ לאחר מכת דם אין שום תזוזה בעמדת פרעה – ויפן פרעה ויבא אל-ביתו ולא-שָׁת לְבוֹ גַם-לְזֹאת (ז' 23).

◊ אולם לאחר מכת צפרדעים נראה שהוא מוכן להתגמש. הוא קורא למשה ואהרן, מה שלא עשה במכת הדם ומבקש מהם: הַעֲתִירוּ אֶל-ה' וְיִסַּר הַצַּפְרָדַיִם מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וְאֲשַׁלְּחָה אֶת-הָעַם וַיִּזְבְּחוּ לָה'. (ח' 4). אלא שמייד לאחר הסרת המכה ע"י משה הוא חוזר בו - וַיֵּרָא פְרָעָה כִּי הִיְתָה הַרְוָחָה וְהִכְבִּד אֶת-לְבוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' (ח' 11).

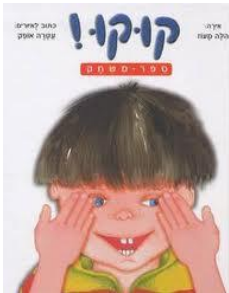
◊ מכת כינים, כמו מכת הדם, שוב איננה מוציאה את פרעה משלוותו, ולמעשה נראה כי אף שחרטומיו מודים בהכוונה האלוהית העומדת מאחורי מכת הכינים (ויאמרו החרטום אל-פרעה אצבע אלהים הוא) בכל זאת - וַיִּחַזַּק לֵב-פְרָעָה וְלֹא-שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' (ח' 15).

◊ במכה הבאה, הערוב נדמה כאילו פרעה נכנע וכי הוא עומד לשחרר את בני ישראל: וַיִּקְרָא פְרָעָה אֶל-מֹשֶׁה וְלֹאֲהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זַבְּחוּ לְאֱלֹהֵיכֶם בְּאַרְץ (ח' 21) ולאחר המענה של משה (בפס' 22), הוא כמעט לגמרי מוותר לגמרי על תנאיו: אֲנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא-תַרְחִיקוּ לְלַקֵּת הַעֲתִירוּ בְעַדִּי (ח' 23). אך שוב חוזר בו פרעה וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיִּסַּר

הָעֶרֶב מִפְּרַעָה מַעֲבָדָיו וּמַעֲמוֹ לֹא נִשְׁאָר אָחָד. כִּי וַיִּכְבַּד פְּרַעָה אֶת-לְבוֹ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת
וְלֹא שָׁלַח אֶת-הָעַם (ח' 27 – 28).

מה מפעיל את פרעה? מדוע לעיתים הוא נענה ולעיתים הוא אדיש למכה?

נזכיר כאן שני מניעים מרכזיים להתנהגותו:

א. הראשון בולט מאוד בסיפור – כל עוד המכה קיימת (במקרה של צפרדע וערוב) ונזקיה ניכרים – מבקש פרעה להפסיקה. הוא אף מוכן להיענות לבקשת משה ואהרון ולשלח את העם לעבוד את אלוהיו. אולם כשהמכה סרה, מתחרט פרעה וחוזר בו מהסכמתו. זוהי התנהגות שכמעט והיינו מעזים לכנותה ילדותית.

שלב ידוע בהתפתחותו של תינוק בן כתשעה חודשים הוא שלב הקרוי קביעות האובייקט. לפני

שלב זה התינוק אינו מבין שאדם או חפץ ממשיכים להיות קיימים בעולם גם כשהוא איננו רואה אותם. בגיל 9 וחצי חודשים יש קפיצה התפתחותית בנושא זה: התינוק מבין שאם חפץ או אדם שמופיעים בפניו נעלמים, הם בכל זאת ממשיכים להיות קיימים מחוץ לטווח ראייתו, והתינוק אף מנסה לחפש אותם. זהו שלב בהתפתחות הילד – שלב קביעות האובייקט – המאפשר לשחק עימו את משחק ה"קוקו" – המבוגר מסתיר את פניו עם מגבת או חיתול, ואז מורידו ואומר "קוקו". התינוק מבין שלמרות שהמבוגר המסתתר מאחרי החיתול, לא מופיע בפניו והוא אינו נראה הוא עדיין קיים, והוא שש לאשש זאת בכל פעם מחדש עם קריאת ה"קוקו".

אילו רק לאחר המכה השנייה היה פרעה מנסה להערים על משה, ולהפר את תנאי ההסכם לפיו ישלח את העם לאחר מכת הצפרדעים, היינו רואים בו אולי אדם לא הגון, אבל אפשר שגם יכולנו לראות בו מנהל משא ומתן ערמומי, שבתנאים של הידברות תחת לחץ, איננו נכנע אם אין צורך בכך. אבל לאחר המכה הרביעית – האם פרעה לא הבין כבר שבכוחו של משה לחזור עם מכות נוספות, ושזהו הדפוס שלפיו משה פועל? האם הוא קולט רק כשהמכה הקונקרטית נוחתת? כבר היה עליו להסיק לאחר מכת ערוב, הרביעית למניין המכות, שגם אם המכה נעלמה, משה, שליחותו וכוחו להכות ממשיכים להתקיים ולפעול.

נראה שפרעה רואה עצמו במאבק כוח בינו לבין משה ובינו לבין האל שמייצג משה. הכוחנות באה לידי ביטוי לאחר מכת כינים, כאשר אומרים החרטומים לפרעה, לאחר שנכשלו בהסרת הכינים: **אָצְבַּע אֱלֹהִים הוּא. פְּרַעָה, אוֹלֵי דוּוּקָא בִּשְׁלֵ אֲמִירְתֶּם זו, מְגִיב בְּהַקְשִׁית לִיבו (ח' 15).** הוא איננו מוכן להיכנע לאלוהי משה! אפשר שעמדה כוחנית זו היא המוציאה מפרעה התנהגות ילדותית.

ב. כפי שראינו לעיל, לא על כל מכה מגיב פרעה בהבטחה רגעית לשנות מעמדו – יש מכות שפרעה אדיש אליהן – דם וכינים, ויש מכות שהוא מוכן להיכנע, לפחות כל עוד הן קיימות – צפרדע וערוב. איך נסביר זאת? נברר מה משותף לשתי המכות האלה ומבדיל אותן מהשתיים האחרות? כיצד נסביר את כניעתו הזמנית של פרעה לאחר מכת צפרדע וערוב דווקא, לעומת העדר תגובה מצידו לאחר מכת דם ומכת כינים?

כאן מתגלה מאפיין נוסף של פרעה: למכת צפרדע ולמכת ערוב יש אכן מכה משותף:

כך מתוארת מכת צפרדע בבשורה עליה: **כִּי וְשָׂרַץ הַיָּאָר צִפְרָדַיִם וְעָלוּ וַיֵּבְאוּ בְּבֵיתְךָ וּבַחֲדָר מִשְׁכְּבְּךָ וְעַל-מִטְתְּךָ וּבְבֵית עַבְדֶּיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאָרוֹתֶיךָ (ז' 27).** כשמבקש פרעה להסיר את המכה כך

הוא אומר: הַעֲתִירוּ אֶל-יְהוָה וְיִסַּר הַצַּפְרָדְעִים מִמֶּנִּי וַיַּעֲמִי (ח' 4). וראוי לשים לב לסדר – קודם מִמֶּנִּי ואחר כך יַעֲמִי.

וכך מתוארת מכת ערוב: וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיִּבֵּא עֶרֶב כָּבֵד בֵּיתָה פְּרָעָה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשְׁחַת אֶרֶץ מִפְּנֵי הָעֶרֶב (ח' 20).

בשתי המכות בהן מגלה פרעה התגמשות זמנית, הוא עצמו נפגע. תיאור זה של פגיעה בפרעה ובביתו, איננו מצוי במכת הדם או במכת הכינים.

יתירה מזאת ריחוקו של פרעה מסבל עמו בא לידי ביטוי גם בסיפור הסרת מכת הצפרדעים. נשים לב למתח הסטירי, אולי אפילו גרוטסקי, שבין פס' 10 ו 11 בפרק ח': וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֲמָרִים וַתִּבְאֵשׁ הָאֶרֶץ. יֵא וַיֵּרָא פְּרָעָה כִּי הִיְתָה הָרוּחָה... הסרת מכת הצפרדעים מלווה בתיאור מעורר גועל, אנו כמעט חשים את הסירחון המתפשט במצרים כתוצאה ממותן בהמוניהן. נראה כי מטרת התיאור, הנדיר למדי בסיפור המקראי, שבפס' 10, היא פס' 11: פרעה חש רווחה.

פרעה איננו קשוב לסבל עמו ומוכן לסגת מעמדו רק כשהדברים נוגעים בו, אישית. זהו מאפיין מדאיג במיוחד כשמדובר במנהיג, ומצייר את פרעה מלך מצרים באור שלילי במיוחד.

את פרעה מפעילה התבצרות במאבק כוחני בו הוא מתגלה כילדותי, זקוק לקונקרטי ואגוצנטרי. מה מפעיל את משה? האם הוא עובר שינויים ומתפתח במהלך הסיפור?

מה ניתן ללמוד על משה, תפקודו והתנהלותו? הצלחה וכישלון כמניעים את האדם

משה מתפתח במהלך שליחותו. כבר הזכרנו לעיל שלראשונה בח' 5 משה מדבר אל פרעה בלי אהרון ומילותיו אינן כתוצאה מהנחיית אלוהים. נהפוך הוא – לאחר שהוא מתגרה בפרעה לקבוע מועד להסרת מכת הצפרדעים, משה צועק אל ה' כדי שאכן יעמוד במועד זה (ח' 8 – 9). מה הניע את משה לדבר, ולא רק לדבר אלא להפעיל את ה' כדי שיקיים מה שהוא, משה עצמו, קבע מיוזמתו? איך יצא משה מעמדת שְׁלַח-נָא בְּיַד-תִּשְׁלַח ונשאב לתפקיד?

הכישלון בתפקיד מרפה ידיים

כבר עסקנו באופן שבו ה' מתייחס לסירובו וחששותיו של משה – מצד אחד אין הוא מוותר ומצד שני מספק למשה פתרונות ומענים לחששותיו. כך עוצב דגם העבודה שהציב ה' למשה - הֲלֹא אֶהְרֵן אַחִיךָ ... טו וַדְּבַרְתָּ אֵלַי וְשָׁמַתְּ אֶת-הַדְּבָרִים בְּפִי וְאֲנִי אֶהְיֶה עִם-פִּיךָ וְעִם-פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂוּן. טז וַדְּבַר-הוּא לָךְ אֶל-הָעָם וְהָיָה הוּא יְהִי-לָךְ לְפָה וְאַתָּה תְהִי-לּוֹ לְאֱלֹהִים (ד' 14 – 16). ואמנם ראינו כי לאהרון תפקיד מוביל מול הזקנים ומול פרעה (ד' 29 – ה' 1).

בפעם הראשונה שמשה חורג מדגם זה ופונה בעצמו ישירות אל העם הוא נכשל – וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל-מֹשֶׁה מִקְצֶר רוּחַ וַיַּעֲבֹדָה קִשָּׁה (ו' 9). אז מסרב משה להמשך ההנחיות של ה', וה' חוזר אל דגם שותפותו של אהרון:

• וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. יֵא בֹא דַבֵּר אֶל-פְּרַעֲוֵה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וְיִשְׁלַח אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ. יב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לְפָנָיו יְהוָה לֵאמֹר הֲנִן בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לֹא-שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְרַעֲוֵה וְאֲנִי עַרְל שְׁפָתַיִם.

ותגובת ה' היא שיתופו של אהרון במשימה: יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן וַיֹּצִיֵם אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל-פְּרַעֲוֵה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם (ו' 10 – 13).

אלוהים חוזר אפוא לדגם: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה רְאֵה נִתְּתִיךָ אֱלֹהִים לְפְרַעֲוֵה וְאַהֲרֹן אַחִיךָ יְהִי־נָבִיאָךְ. ב אַתָּה תְּדַבֵּר אֶת כָּל-אֲשֶׁר אֶצְוֶךָ וְאַהֲרֹן אַחִיךָ יְדַבֵּר אֶל-פְּרַעֲוֵה וְיִשְׁלַח אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ (ז' 1). וכך פועל אהרון עם משה בז' 8 – 10.

בז' 14 מנסה ה' לשאוב את משה אל התפקיד ומבקש לשבור את הדגם ולהפעיל את משה ורק אותו: יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה כִּבְד לֵב פְּרַעֲוֵה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם. טו לֵךְ אֶל-פְּרַעֲוֵה בְּבִקְרֵה הַיָּמָה יֵצֵא הַמִּימָה וְנִצַּבְתָּ לְקִרְאָתוֹ עַל-שְׁפַת הַיָּאֵר וְהַמָּטָה אֲשֶׁר-נִהַפְּךָ לְנַחֵשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ. טז וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת-עַמִּי ... הַיָּמָה אֲנֹכִי מִכָּה בַמָּטָה אֲשֶׁר-בְּיָדִי עַל-הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וְנִהַפְּכוּ לְדָם (ז' 14 - 17) אולם כנראה שמשה לא פעל, או הביע הסתייגות בדרך כלשהיא, כי ה' צריך לחזור אל הדגם בו אהרון שותף דומיננטי במהלך: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה אָמַר אֶל-אַהֲרֹן קַח מִטָּךְ וְנִטְהַר יְדְךָ עַל-מִימֵי מִצְרָיִם עַל-נְהַרְתָּם עַל-יְאֹרֵיהֶם וְעַל-אֲגַמִּיָּהֶם וְעַל כָּל-מִקְוֵה מִימֵיהֶם וַיְהִי-דָם וְהָיָה דָם בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרָיִם וּבְעֵצִים וּבְאֲבָנִים. כ וַיַּעֲשׂוּ-כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמָּטָה וַיַּךְ אֶת-הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְעֵינֵי פְרַעֲוֵה וּלְעֵינֵי עַבְדָּיו וַיְהַפְּכוּ כָל-הַמַּיִם אֲשֶׁר-בַּיָּאֵר לְדָם (ז' 19 – 20).

הרווח שבין פס' 18 ל 19, מסמן אולי פער של וַיֹּאמֶר וַיֹּאמֶר בו עסקנו בדיון בפרק ג (14 – 15). קשה להסביר שמדובר כאן בכמקרא מקוצר – כלומר שמשה קיים את דברי ה' והמספר לא דיווח על כך. הסבר זה קשה כי לשם מה חוזר ה' ומנחה את אהרון בפס' 19 הנחיה שכבר ניתנה למשה בפס' 17? הדפוס הוא, אפוא:

ה' פונה אל משה לפעול,

קיים היסוס, הסתייגות או חשש של משה

ואז ה' מפעיל את אהרון באמצעות משה

דפוס זה חוזר גם לפני מכת צפרדע – ז' 26 – ח' 2. ונשים לב שוב לשתיקת המספר לגבי ביצוע הנחיית ה' למשה שבפס' 26 – 29 ולהשלמת הפער הנדרשת בשל תופעת וַיֹּאמֶר וַיֹּאמֶר בז' 26 ובה' 1.

אם כך מה גרם למהפך בתפקודו של משה בח' 5? הצלחה מניעה לפעולה

כשם שלעיתים הכישלון מניע בני אדם (לעיתים להימנע), כך ההצלחה היא גורם מניע.. אפשר שבדרך זו יש להסביר את אמירתו היזומה של משה לפרעה בח' 5.

אהרון הצליח באותותיו, הצפרדעים מכסות את כל ארץ מצרים, פרעה מגיב עתה באופן שונה ממכת הדם, הוא קורא לאהרון ולמשה ומבקש מהם: הַעֲתִירוּ אֶל-יְהוָה וַיִּסַּר הַצִּפְרָדְעִים, ואפילו מבטיח: וְאֶשְׁלַח אֶת-הָעֶם וַיִּזְבְּחוּ לַיהוָה (ח' 4). כשנוכח משה בהצלחת האותות ובשינוי הלך רוחו והתנהגותו של פרעה – הוא חש בטוח מספיק כדי לנקוט בפעולה עצמאית משלו.

איך מדבר משה אל פרעה? מכת צפרדעים

נשים לב לדברי משה בפס' 5: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפָרְעֹה הַתְּפָאֵר עָלַי לְמַתִּי אֶעֱתִיר לָךְ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלַעֲמָךְ לְהַכְרִית הַצִּפְרָדְעִים מִמֶּךָ וּמִבְּתֶיךָ רַק בַּיָּאֵר תִּשְׁאָרְנָה. מילים אלה עשויות לרמוז על תחושת כוח שעתה מפעמת במשה. כיצד אנו לומדים זאת? שוב, נזכיר את חיפוש הפרטים שמייצגת תמונת הסבלים ונרכיב את "משקפי המיקרוסקופ".

הַתְּפָאֵר עָלַי אומר משה. למה כוונתו? וכך מפרש רש"י:

... השתבח להתחכם ולשאול דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו

לפי פירושו של רש"י נראה כי יש כאן התגרות של משה בפרעה – 'נסה אותי, נסה לראות אם לא אצליח לעמוד במה שתגיד - אתה תגיד מתי ואני אעשה'. נשים לב לשימוש בפועל בגוף ראשון יחיד - אֶעֱתִיר לָךְ כאילו אומר משה: 'אני הוא שאעתיר לך, בי אתה תלוי'.

גם האריכות בה מתאר משה את הסרת מכת הצפרדעים על שילוש מושאיה הישירים ושילוש מושאיה העקיפים מעמידה אותו כאדם שמרגיש בטוח מאד בכוחו והוא מנפנף בו אל מול פרעה:

לָךְ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלַעֲמָךְ

מִמֶּךָ וּמִבְּתֶיךָ רַק בַּיָּאֵר תִּשְׁאָרְנָה

איך מדבר משה אל פרעה? מכת ערוב

במכת ערוב, שרבו הפירושים על טיבה, חלה כנראה עליית מדרגה – זו הפעם הראשונה שיש הפרדה בין ארץ גושן שאיננה סובלת מהערוב לבין שאר ארץ מצרים (ח' 18 – 19). אפשר שהדבר מעיד על חוזקה של המכה שבני ישראל, היושבים בגושן, זכו לחסדי ה' והם פטורים ממנה. בפס' 22 במכת הערוב, מדבר משה אל פרעה לאחר שפרעה קרא לו ולאהרון כי התקשה לשאת את כובד המכה. פרעה מציע שהעם יעבוד את ה' אך לא מחוץ לגבולות מצרים: לָכֵן זָבְחוּ לְאֱלֹהֵיכֶם בְּאֶרֶץ (ח' 21) ועל כך עונה משה:

לֹא נִכּוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן

כִּי תוֹעֵבֶת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ

הֵן נִזְבַּח אֶת-תּוֹעֵבֶת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֵנוּ (ח' 22).

מדוע אנו חשים כי בדברי משה יש יותר מקורטוב של לעג והתנשאות?

ראשית, מסביר משה לפרעה מה נכון ולא נכון לעשות.

שנית, הוא מסביר לו את מנהגי ארצו שלו – הוא מסביר לו מהן תועבות מצרים.

ולבסוף – הוא מצייר תמונה לפיה המצרים יראו את בני ישראל הזובחים את תועבת מצרים, ומפנה שאלה רטורית לפרעה - וְלֹא יִסְקְלֵנוּ?! בשאלה רטורית יש משהו מן העלבון – שאלה שהתשובה עליה

ברורה מופנית למלך מצרים. זאת ועוד, קשה להניח כי פרעה באמת דואג אם יסקלו את בני ישראל או לא. זוהי, אם כן, שאלה רטורית שהתשובה עליה ידועה, אך בלתי רלוונטית לפרעה. ייחוס דאגה לפרעה, שגם לבני ארצו לא גילה דאגה או אמפתיה, הוא כשלעצמו לעג.

נראה כי דברי משה לפרעה בפס' 25 - רַק אֶל-יֹסֵף פָּרְעָה הִתַּל לְבַלְתִּי שְׁלַח אֶת-הָעַם לְזַבַּח לַיהוָה רומזות להיתול שמהתל משה בפרעה.

מה גרם למשה שתואר עצמו ערל השפתיים וכבד הפה להיות דברן מושחז ובטוח בעצמו?

על פי הקריאה שהצענו, שכשם שמהלך שהביא לכישלון הרתיע את משה והעצים את חששותיו, כך מהלכים של הצלחה חיזקו אותו ואת בטחונו בכוחו, ובכוחו של ה' שבשליחותו הוא פועל. אפשר שיש כאן עוד גורמים אנושיים: ייתכן שמשה קצת קינא באהרון אחיו שעמד במרכז הבמה והפגין את כוחו מול פרעה.

אפשר שמשה מתוודע אל הכוח הרב שניתן בידי ומרגיש רצון לנקום בפרעה ולהראות את עליונותו עליו. משה ברח ממצרים, נס על נפשו ושימש כרועה צאן מרוחק ממשפחתו הגרעינית – המאמצת והביולוגית. הוא חוזר עתה אל מול פרעה, שאפשר וזהו האיש שעזמו גדל בארמונו של פרעה הקודם. אם אכן כך, וודאי כילדים ונערים היה פרעה – הנסיך יורש העצר - בכיר ממשה. עתה ייתכן שמשה מרגיש את יכולתו להראות את כוחו אל מול פרעה זה – גם מסיבות לאומיות ותיאולוגיות ואולי גם ממקום של משקעים אישיים.

דיון בכיתה בשאלת הכותרת, נראה לנו משמעותי ומחיה את הכתובים (וראו להלן), ועם זאת חשוב להביא למודעות הלומדים כי חלק גדול מההצעות הן השלמת פערים. אמנם זוהי השלמה המתייחסת להקשר של הכתובים, אך ללא אמירה מפורשת של המספר, המתיר עבורנו, הקוראים, את מלאכת ההשלמה והמילוי.

זהירות הצלחה!

למה "זהירות הצלחה"? "זהירות כישלון" היא אזהרה מובנת – שכן אפשר ותחושת כישלון שיתקה את משה ולא אפשרה לו לתפקד במלוא עוצמתו בשליחותו אל מול פרעה. אבל מה הסכנה בהצלחה? הסכנה בהצלחה היא יכולתה לסנוור, לחולל תחושת כוח בלתי מידתית ולחסום את הרגישות ואת הקשב אל המציאות. האם קרה למשה משהו מכל זה?

תחושת הכוח של משה איננה מלווה בביקורת - עתירתו לאל נענית, אף כי מעניין שהכתוב ציין כי היה על משה לצעוק אל ה' (8). הנעת תהליך הסרת הצפרדעים איננו כה פשוט וחלק כפי שתואר משה לפרעה ואולי גם לעצמו. זאת ועוד, ה' ממשיך להפעיל את אהרון דווקא במכת הכינים ואת מכת הערוב הוא מכה בעצמו, ללא מטה – לא בידי אהרון ולא בידי משה. האם יש כאן מסר המכוון למשה? קשה לדעת. דבר אחד ברור – משה שהחל את השליחות באמירה **שְׁלַח-נָא בְיָד-תְּשַׁלַּח** מעורב עתה. ואנו הקוראים, ניסינו לעקוב אחר תהליך כניסתו לתפקיד.

כמה הצעות לדיונים העוסקים בשאלות רלוונטיות לכיתה ז' שיכולות לעלות מהעיסוק בפרקים ז' ח'

העיסוק בפרקים ז' ח' באופן המוצג כאן מעלה כמה כיוונים שראוי להיות מודעים אליהם ולהחליט אם לאפשר ואולי אף לעודד לפתח דיון עליהם בכיתה:

א. ביחידה הצענו כי הכישלון ריפה את ידי משה והסיג אותו לעמדת הדגם. לפי הדגם, משה מתקשה בדיבור ו"איננו עובר מסך", ועל כן אהרון יהיה הפועל המרכזי. ניתן להתבונן בהצלחה ובכישלון כמשפיעים בדרכים שונות על חיי

אנשים, על דמותם בעיני עצמם ועל נכונותם לפעול. כישלון עשוי גם להיות מניע משמעותי להתקדמות ולפריצת דרך, כמו שהצלחה עשויה לעיתים להביא לידי אטימות ותחושת כוח המשתקת את הרגישות לסובבים. נראה כי עם הכניסה לחטיבת ביניים, ההיכרות עם חברים חדשים, עם מסגרת אחרת ועם דרכי למידה שונות, השאלה של תחושת הצלחה וכישלון והשפעתם על חיינו היא רלוונטית, והדיבור עליה עשוי לסייע לאקלים בכיתה החדשה שזה עתה נוצרה.

ב. בעיסוק במשה הצגנו לא רק היבט אידיאולוגי, אלא הצענו להתבונן בו ובמניעיו מעבר למניעים תיאולוגיים ולאומיים. העלינו אפשרות להבין את מעשיו מתוך רגשותיו, צרכיו וחולשותיו כאדם. ניתן להתייחס לנקודה זו מתוך עמדה המביאה בחשבון את דרך הלימוד השונה בחטיבת ביניים מהיכרות עם הסיפורים בגן הילדים ובבית הספר היסודי. זוהי צורת לימוד הרואה במשה, הנתפס כמנהיג קדום ורב עוצמה והשפעה – אדם, עם חולשות אפשריות ומניעים אנושיים שכל אחד מאיתנו מכיר ומופעל על ידיהם. חשוב, לדעתנו, לקיים בשלב כלשהו בלימוד ברור עם הלומדים האם דרך לימוד זו מעצימה את המקרא או מחלישה ומקטינה אותו בעיניהם.